

The impact of apartment living on social and cultural identities and the quality of intergenerational relationships

Anis Rezaei¹, Mehdi Moeini²

Received: 09/04/2025

Accepted: 17/08/2025

Extended Abstract

Introduction

From an urban sociology perspective, urban space is not merely the physical setting of residence but a network of social, cultural, and economic relations that are formed and reproduced within spatial structures (Izharsyah et al., 2023: 68). Apartment living, as one of the forms of modern urban life, unlike traditional urban fabrics, may affect face-to-face interactions, meaningful neighborhood relations, and active social participation. This lifestyle, due to its closed structure and the privatization of space, may reduce the city's capacity to produce shared social and cultural identities and lead to a form of structured individualism within cities. Numerous studies in the field of urban sociology have shown that spatial transformations in cities, especially changes in the types of residences, have a direct impact on the formation of social identity and the quality of human relationships (Castells, 2002: 104; Nicholson-Smith, 1991). In cities such as Kermanshah, which have had strong traditional and ethno-cultural fabrics, the shift in housing patterns toward apartment living may weaken social capital, create intergenerational gaps, and diminish cohesive social interactions. However, in domestic research literature, most studies have focused on the physical or psychological consequences of apartment living, while fewer have examined its impact from an urban sociological perspective on social and cultural identities and intergenerational relationships within specific cultural and ethnic contexts. Therefore, investigating the effects of apartment living on social identity, cultural identity, and the quality of intergenerational relations in the metropolis of Kermanshah—which has distinctive ethnic, cultural, and subcultural structures—can contribute to a better understanding of urban and social transformations in Iran. The importance of this issue lies in the fact that urban policymaking, without considering the social and cultural consequences of housing types, cannot lead to the realization of a livable, sustainable, and equitable city. From this perspective,

¹. PhD in Sociology, Lecturer, Farhangian University of Kermanshah; (Corresponding Author). anisrezaee1360@gmail.com

². Assistant Professor, Department of Social Sciences, University of Sistan and Baluchestan, Zahedan, Iran. mmoeini13@Lihu.usb.ac.ir

How to cite this paper: Rezaei, A., Moeini, M. (2025). The impact of apartment living on social and cultural identities and the quality of intergenerational relationships. *Sociological Urban Studies*, 15(55), 1-23. [In Persian]

this study seeks, through a sociological approach, to answer the question of whether apartment living affects urban residents' social and cultural identities and the quality of intergenerational relationships.

Research methodology

This research is applied in terms of purpose and employs a correlational survey design. The study was conducted cross-sectionally with a quantitative approach. The statistical population included all residents of residential apartment complexes in the metropolis of Kermanshah. To ensure that the sample represented the age, cultural, and social diversity of residents across different urban areas, a cluster sampling method was used. In this method, the city was first divided into five main districts, and then ten apartment buildings were randomly selected from each district. From each building, a specific number of residents were randomly invited to complete the questionnaire. The sample size, determined based on sampling formulas with a 95% confidence level and a 5% margin of error, was set at 384 participants. To measure social identity, the Bhattacharyya and Sinha (2003) questionnaire was used. To assess cultural identity, the Taheri et al. (2013) questionnaire was applied, and to evaluate the quality of intergenerational relationships, the Bai et al. (2018) questionnaire was used. The quantitative data collected through the questionnaires were analyzed using SPSS software. Pearson correlation tests and structural equation modeling (SEM) were employed to examine the relationships among the variables.

Results

The results of the Pearson correlation analysis showed that the extent of apartment living had a negative and significant relationship with social identity scores and the quality of intergenerational relationships ($p < 0.05$). This means that an increase in the level of apartment living was associated with lower levels of social identity and intergenerational relationship quality. Moreover, social identity had a positive and significant relationship with both cultural identity and the quality of intergenerational relationships ($p < 0.01$). However, no significant relationship was found between cultural identity and the extent of apartment living. The findings indicated that apartment living had a significantly negative effect on social identity ($\beta = -0.39$). It had no significant effect on cultural identity ($\beta = -0.09$). Apartment living had a considerable negative effect on the quality of intergenerational relationships and explained a notable portion of its variance ($\beta = -0.36$). Overall, the structural equation modeling results demonstrated that apartment living exerts broad and significant negative effects on the variables of social identity and the quality of intergenerational relationships.

Discussion and conclusion

The findings of this study indicate that apartment living, as one of the manifestations of modern urban life, has a significant negative impact on

residents' social identity and the quality of intergenerational relationships, while individuals' cultural identity appears to be less affected. From the perspective of urban sociology, these results suggest that modern spatial and physical structures—embodied in the form of apartment buildings—are gradually transforming patterns of social interaction and leading to the weakening of social capital at both neighborhood and family levels. Apartment living, by restricting public spaces, eliminating traditional structures such as shared courtyards, and emphasizing individual privacy, has resulted in reduced social interactions, the fragmentation of intergenerational bonds, and the rise of individualism. In this regard, apartment living is not merely a change in residential form but part of a broader transformation in the social and spatial order of the city, with extensive social implications. On the other hand, the relative stability of cultural identity in the face of these changes reflects the depth and rootedness of cultural components within social and familial layers. However, in the long run, if the weakening of social and intergenerational ties continues, even this cultural identity may gradually erode. The findings of this research underscore the need to reconsider urban policymaking—particularly in the design of urban living spaces—which should aim to strengthen social interactions, revitalize public spaces, and regenerate social capital.

Keywords: Apartment living, social identity, cultural identity, intergenerational relationship quality

Conflict of interest: The authors of this article declared no conflict of interest regarding the authorship or publication of this article.

سال یازدهم، تابستان ۱۴۰۴ - شماره ۵۵

صفحات ۲۲-۱

نوع مقاله: پژوهشی

تأثیر آپارتمان‌نشینی بر هویت‌های اجتماعی و فرهنگی و کیفیت روابط بین نسلی

انیس رضایی^۱، مهدی معینی^۲

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۱/۲۰

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۵/۲۶

چکیده

هدف: این مطالعه با هدف بررسی تأثیر آپارتمان‌نشینی بر هویت‌های اجتماعی و فرهنگی و کیفیت روابط بین نسلی انجام شد. از نظر نظری، پژوهش بر مبنای دیدگاه هانری لوفور درباره تولید فضا، نظریه هویت شهری مانوئل کاستلز و مفهوم سرمایه اجتماعی پاتام استوار است که نشان می‌دهد فضاهای شهری به‌ویژه در شکل آپارتمان‌نشینی، نه تنها بستر فیزیکی بلکه ساختاری اجتماعی‌اند که می‌توانند تعاملات و هویت جمعی را شکل داده یا تضعیف کنند.

روش‌شناسی پژوهش: مطالعه به صورت مقطعی و با رویکرد کمی انجام شده است. جامعه آماری شامل شهروندان ساکن در آپارتمان‌های مسکونی کلان شهر کرمانشاه است. نمونه‌گیری به روش خوشه‌ای چندمرحله‌ای (چندمرحله‌ای تصادفی) بوده است و نهایتاً ۳۸۴ نفر به عنوان نمونه انتخاب شدند. ابزارهای گردآوری داده شامل پرسش‌نامه‌های استاندارد و محقق ساخته درباره جنبه‌های مختلف زندگی آپارتمانی، هویت اجتماعی و فرهنگی و کیفیت روابط بین نسلی بودند.

یافته‌ها: نتایج نشان داد که آپارتمان‌نشینی به طور قابل توجهی بر هویت اجتماعی به صورت منفی تأثیر می‌گذارد (ضریب $\beta = -0.39$) ولی اثر قابل توجهی بر هویت فرهنگی نداشت (ضریب $\beta = -0.09$). آپارتمان‌نشینی اثر قابل توجهی بر کیفیت روابط بین نسلی داشت و توانست بخش قابل توجهی از واریانس آن را به صورت منفی تبیین نماید (ضریب $\beta = 0.36$).

نتایج: در مجموع، آپارتمان‌نشینی تأثیرات معنادار و منفی بر مؤلفه‌های هویت اجتماعی و کیفیت روابط بین نسلی بر متغیرهای هویت اجتماعی و کیفیت روابط بین نسلی دارد. در مجموع زندگی در آپارتمان‌ها، با محدود کردن فرصت‌های تعاملات اجتماعی و خانوادگی، می‌تواند به کاهش هویت اجتماعی و کیفیت روابط بین نسلی منجر شود.

کلیدواژه‌ها: آپارتمان‌نشینی، هویت اجتماعی، هویت فرهنگی، کیفیت روابط بین نسلی

۱. دکتری جامعه‌شناسی، مدرس دانشگاه فرهنگیان کرمانشاه. (نویسنده مسئول). anisrezaei1360@gmail.com

۲. استادیار گروه علوم اجتماعی، دانشگاه سیستان و بلوچستان، زاهدان، ایران. mmoeini13@Lihu.usb.ac.ir

استناد: رضایی، انیس؛ معینی، مهدی. (۱۴۰۴). تأثیر آپارتمان‌نشینی بر هویت‌های اجتماعی و فرهنگی و کیفیت روابط بین نسلی. مطالعات جامعه‌شناختی شهری، ۵۵(۱)، ۲۲-۱.

۱- مقدمه

جمعیت مناطق شهری به‌طور تصاعدی افزایش یافته است که این رشد ناشی از نرخ‌های بالای رشد طبیعی، جریان‌های عظیم مهاجرت، تغییرات در وضعیت حقوقی مناطق شهری و فراهم‌سازی امکانات عمومی و خدمات اساسی بوده است (Shahbazin, 2023). این شهرنشینی سریع منجر به تغییرات تدریجی در بسترهای فیزیکی، اقتصادی و اجتماعی-فرهنگی شده است و بر الگوهای رفتاری مردم، خواسته‌های آنان و روش‌های تأمین نیازهایشان، از جمله نیازهای مربوط به مسکن، تأثیر گذاشته است (Al-Betawi et al, 2020). رشد سریع جمعیت و ضرورت پاسخگویی به تقاضاهای رو به افزایش برای مسکن منجر به تحولات چشمگیری در روش‌ها و شیوه‌های تأمین مسکن شده و همراه با آن، تغییراتی در تراکم مسکن، شرایط سکونت و تخصیص زمین نیز صورت گرفته است (Heydarzadeh, 2019 & Behzadfar). چنین عواملی باعث سوق مردم به سمت آپارتمان‌نشینی شده است. آپارتمان‌نشینی به شیوه‌ای از زندگی شهری گفته می‌شود که افراد در واحدهای مسکونی مجزا (آپارتمان‌ها) در ساختمان‌های چندطبقه سکونت دارند. در این نوع سکونت، خانواده‌ها یا افراد در یک فضای محدودتر و معمولاً در چندین طبقه در کنار هم زندگی می‌کنند و فضای سکونت مشترکی دارند (Nguyen et al, 2020). این سبک زندگی ویژگی‌هایی همچون محدودیت فضا، نزدیکی فیزیکی افراد و کاهش تعاملات در محیط‌های باز را به همراه دارد که این عوامل می‌توانند در شکل‌گیری هویت اجتماعی و فرهنگی افراد و کیفیت روابط بین نسل‌ها تأثیرگذار باشند.

هویت اجتماعی، نوعی احساس وابستگی و پیوند با یک جامعه است که به فرد کمک می‌کند تا خود را به‌عنوان عضوی متمایز از سایر جوامع تعریف کند. این احساس شامل تعهد نسبت به ارزش‌ها و معیارهای جامعه، مشارکت فعال در امور مختلف و احساس مسئولیت در پاسخ به نیازها و انتظارات جامعه است. همچنین، در مواقع بحران، سرنوشت و رفع مشکلات جامعه برای او اهمیت ویژه‌ای پیدا می‌کند (Hogg, 2016). هویت را می‌توان به دو نوع فردی و جمعی تقسیم کرد که تفاوت اساسی بین آن‌ها این است که هویت فردی بر تفاوت‌ها و هویت جمعی بر اشتراکات تأکید دارد (Harwood, 2020). زندگی در آپارتمان، به دلیل محیط فشرده و محدود، تعاملات اجتماعی روزمره را دگرگون می‌کند. در چنین محیط‌هایی، شکل و میزان تعاملات اجتماعی ممکن است دستخوش تغییر شود و این امر می‌تواند بر تجربه‌ی هویت اجتماعی افراد تأثیرگذار باشد. برخی مطالعات نیز به این نکته اشاره کرده‌اند که در فضاهای آپارتمانی، هم‌بستگی اجتماعی تقویت‌شده و هم کاهش‌یافته گزارش شده است (Bozorgzadeh & Alborzi, 2018).

متغیر دیگری که می‌تواند تحت تأثیر زندگی آپارتمان‌نشینی قرار گیرد، هویت فرهنگی است. هویت فرهنگی به مجموعه‌ای از باورها، ارزش‌ها، نمادها، زبان، رسوم و شیوه‌های زندگی مشترک اشاره دارد که افراد را به فرهنگ خاصی پیوند می‌دهد و حس تعلق به آن فرهنگ را شکل می‌دهد (Ebniyamini, 2019).

[\(2018\)](#)، در محیط‌های آپارتمانی، محدودیت فضا امکان برگزاری مراسم و فعالیت‌های فرهنگی سنتی را کاهش می‌دهد. در نتیجه، برخی ارزش‌ها و رسوم فرهنگی ممکن است کمتر به نسل‌های جدید منتقل شوند و این امر در بلندمدت باعث کم‌رنگ شدن هویت فرهنگی مشترک خانوادگی یا اجتماعی شود.

کیفیت روابط بین نسلی به چگونگی تعامل و ارتباط میان افراد از نسل‌های مختلف اشاره دارد و می‌تواند تأثیر زیادی بر سلامت روانی، اجتماعی و حتی فرهنگی جامعه داشته باشد. این روابط، به‌ویژه در خانواده‌ها، نقش کلیدی در انتقال ارزش‌ها، تجربیات و دانش از یک نسل به نسل دیگر ایفا می‌کند ([Barnett et al, 2010](#)). زندگی در آپارتمان‌ها به دلیل محدودیت فضا، همزیستی چند نسل در کنار هم را دشوارتر می‌کند و این امر می‌تواند تعاملات روزمره بین نسلی را کاهش دهد. در مقابل، در خانه‌های حیاط‌دار و بزرگ‌تر، فرصت بیشتری برای همزیستی نسل‌ها و تبادل تجربیات وجود دارد. با این حال، نمی‌توان به صورت قطعی اظهار داشت که در گذشته درک و همدلی بین نسلی بالاتر بوده است، چون عوامل متعددی مانند افزایش دانش و اطلاعات روان‌شناختی والدین و تغییرات فرهنگی و اجتماعی می‌توانند این روابط را در شرایط معاصر متفاوت کنند.

از منظر جامعه‌شناسی شهری، فضای شهری تنها بستر کالبدی سکونت نیست، بلکه شبکه‌ای از روابط اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی است که در درون ساختارهای فضایی شکل می‌گیرد و بازتولید می‌شود ([Izharisyah et al, 2023](#)). زندگی آپارتمانی به عنوان یکی از شکل‌های زیست شهری مدرن، برخلاف بافت‌های سنتی شهری، روابط چهره‌به‌چهره، همسایگی معنادار و مشارکت اجتماعی فعال را ممکن است متأثر سازد. این سبک زندگی، به دلیل ساختار بسته و خصوصی‌سازی فضا، ظرفیت شهر برای تولید هویت اجتماعی و فرهنگی مشترک را ممکن است کاهش دهد و منجر به نوعی فردگرایی ساختاریافته در شهرها می‌شود. تحقیقات متعددی در حوزه جامعه‌شناسی شهری نشان داده‌اند که تحولات فضایی شهرها، به‌ویژه تغییر در نوع سکونتگاه‌ها، تأثیر مستقیمی بر شکل‌گیری هویت اجتماعی و کیفیت روابط انسانی دارند ([Castells, 2011; Nicholson-Smith, 1991](#)). در شهرهایی مانند کرمانشاه که بافت سنتی و قومی-فرهنگی قوی داشته‌اند، تغییر الگوی مسکن به سمت آپارتمان‌نشینی ممکن است منجر به تضعیف سرمایه اجتماعی، گسست بین‌نسلی و افول تعاملات همبستگی‌آفرین شود. با این حال، در ادبیات پژوهشی داخلی، بیشتر مطالعات به پیامدهای کالبدی یا روان‌شناختی آپارتمان‌نشینی پرداخته‌اند ([Razm-Ahang & Kashmiri, Azimpour & Danaeinia, 2015](#)).

[\(2022\)](#) و کمتر از منظر جامعه‌شناسی شهری به تأثیر آن بر هویت‌های اجتماعی، فرهنگی و روابط بین نسلی در بسترهای خاص فرهنگی و قومی پرداخته شده است. از این رو، بررسی تأثیر آپارتمان‌نشینی بر هویت اجتماعی، هویت فرهنگی و کیفیت روابط بین‌نسلی در کلان‌شهر کرمانشاه که دارای ساختار قومی، فرهنگی و خرده‌فرهنگ‌های خاصی است، می‌تواند به فهم بهتر از تحولات شهری و اجتماعی

در ایران کمک کند. اهمیت این مسئله در آن است که سیاست‌گذاری شهری، بدون توجه به پیامدهای اجتماعی و فرهنگی نوع سکونت، نمی‌تواند به تحقق شهر زیست‌پذیر، پایدار و عادلانه منجر شود. از این منظر، این پژوهش تلاش دارد با رویکردی جامعه‌شناختی، به این سؤال پاسخ دهد که آیا آپارتمان‌نشینی هویت‌های اجتماعی و فرهنگی ساکنان شهری و کیفیت روابط بین‌نسلی را متأثر می‌سازد؟

۲- مبانی نظری و پیشینه پژوهش

هویت فرهنگی

اگرچه نظریه‌های متعددی در حوزه هویت فرهنگی وجود دارد، سه نظریه اجتماعی معروف عبارت‌اند از نظریه هویت اجتماعی، نظریه مدیریت هویت و نظریه مذاکره هویت که معمولاً برای مطالعه هویت فرهنگی در محیط‌های بین‌فرهنگی و گذار فرهنگی بین فرهنگی به کار می‌روند. نظریه هویت اجتماعی، هویت گروهی افراد در تعاملات بین گروهی را مطالعه کرده و به نظر می‌رسد این فرآیند گذار فرهنگی و تغییر هویت را از یک دیدگاه پلورالیستی بررسی می‌کند (Tajfel, 1981). به‌ویژه زمانی که با تفاوت‌های فرهنگ‌های دیگر در تماس قرار می‌گیرند، هویت جمعی قدیمی (عضویت در گروه درونی) برجسته‌تر می‌شود و هم‌زمان، هویت فرهنگی جدید (عضویت در گروه بیرونی) ظاهر می‌شود. جالب توجه است که نظریه هویت اجتماعی نشان می‌دهد که افراد اغلب هویت فرهنگی خود را به‌صورت احساسی و نه به‌صورت استراتژی منطقی می‌سازند (Kim, 2008). نظریه مدیریت هویت که توسط کاپچ و ایمهوری (Cupach & Imahori, 1993) توسعه یافت، ایده جدیدی را ارائه می‌دهد که بر ظهور هویت ارتباطی در یک رابطه بین‌فرهنگی تمرکز دارد. هویت ارتباطی در اینجا به‌عنوان «یک سیستم خصوصی از تفاهم‌ها» تعریف می‌شود که بر روش‌های «دانستن، بودن و عمل کردن در ارتباط با یکدیگر و دنیای بیرون» تأثیر می‌گذارد (Wood, 1982). نظریه مدیریت هویت پیشنهاد می‌کند که در یک رابطه بین‌فرهنگی، شرکت‌کنندگان می‌توانند با پیدا کردن شباهت‌ها و مراجع میان خود، هویت ارتباطی ایجاد کرده و هویت فرهنگی خود را بر اساس این هویت ارتباطی جدید تجدیدنظر کنند. در این فرآیند، روابط بین‌فرهنگی به روابط بین فردی تبدیل می‌شود و هویت‌های فرهنگی (و تفاوت‌های فرهنگی) به‌طور موقت «کاهش می‌یابند». نظریه مذاکره هویت اولین بار توسط استلا تینگ-تومی و پس از آن بارها ویرایش و اصلاح شد. آخرین نسخه این نظریه در سال ۲۰۰۵ پنج تم دیالکتیکی هویت را معرفی می‌کند که برای فرآیند سازگاری و شکل‌گیری روابط بین‌گروهی باکیفیت در مهاجران و پناهندگان مهم هستند (Ting-Toomey & Chung, 2005).

هویت اجتماعی

هویت اجتماعی بخشی از خودانگاره فرد است که از احساس تعلق به یک گروه اجتماعی نشئت می‌گیرد. این مفهوم برای نخستین بار توسط هنری تاجفل و جان ترنر در دهه‌های ۱۹۷۰ و ۱۹۸۰ به‌طور رسمی معرفی شد و به‌عنوان یک روش برای توضیح رفتارهای میان‌گروهی و تعاملات اجتماعی مطرح گردید. نظریه هویت اجتماعی در تلاش است تا پیش‌بینی کند که رفتار افراد در میان گروه‌ها چگونه تحت تأثیر درک آنان از منزلت گروهی، مشروعیت آن منزلت و پایداری آن تفاوت‌ها قرار می‌گیرد. تاجفل و همکارانش در سال ۱۹۷۱ با تحقیقاتی تحت عنوان «گروه حداقلی» به بررسی این موضوع پرداختند و نشان دادند که حتی با کمترین ویژگی‌های مشترک در میان افراد، تمایلات اجتماعی میان گروه‌ها شکل می‌گیرد. پس از آن، تاجفل مفهوم هویت اجتماعی را معرفی کرد و گفت که افراد از طریق تعلق به گروه‌های مختلف مانند خانواده، طبقه اجتماعی یا تیم‌های ورزشی، احساس هویت و عزت نفس پیدا می‌کنند. این گروه‌ها برای فرد اهمیت زیادی دارند و می‌توانند منبعی از افتخار و اعتمادبه‌نفس شوند. افراد برای تقویت تصویر خود در دنیای اجتماعی، گروه خود را برتر از دیگر گروه‌ها می‌بینند و این تفاوت‌ها می‌تواند به تبعیض یا تقویت احساس مثبت نسبت به خودشان منجر شود. نظریه هویت اجتماعی به‌طور خاص بر این نکته تأکید دارد که افراد به‌طور ناخودآگاه برای حفظ و ارتقای هویت خود، گروه‌های دیگر را در موقعیت پایین‌تری قرار می‌دهند و این فرآیند می‌تواند به ایجاد تبعیض و دسته‌بندی‌های اجتماعی منجر شود. در نتیجه، این نظریه توضیح می‌دهد که چگونه احساس تعلق به یک گروه می‌تواند رفتارهای فردی و اجتماعی را شکل دهد و به اختلافات و تنش‌های میان گروه‌ها دامن بزند.

کیفیت روابط بین نسلی

بیشتر ادبیات مربوط به روابط میان نسلی با بازتابی بر فرضیه خانواده در بحران آغاز می‌شود. برای آزمون این فرضیه و همچنین برای ارائه تصویری توصیفی، جنبه‌های مختلفی از این روابط مورد توجه قرار می‌گیرند. مهم‌ترین مباحث شامل نظریه همبستگی میان نسلی (Bengtson, 2001) و کار بر روی دمدمی‌مزاجی (Pillemer & Lüscher, 2004) است. در این مباحث جنبه‌های مختلفی از تماس و رفتار حمایتی درون خانواده و میان نسل‌ها مورد بحث قرار می‌گیرد. روابط میان نسلی که عمدتاً بر مبنای نظریه تبادل اجتماعی است، به‌عنوان هر نوع تبادل بین نسل‌ها در نظر گرفته می‌شود. شش بعد تبادل از یکدیگر تمایز داده می‌شود: بعد ساختاری، وابسته، عاطفی، توافقی، هنجاری و همبستگی عملکردی. بعد ساختاری به ساختار فرصتی اشاره دارد که تحقق خاص تعاملات خانوادگی را تعیین می‌کند. اندازه‌گیری‌های معمول شامل فاصله جغرافیایی و نزدیکی مسکونی است؛ اما دسترسی به بستگان، والدین، فرزندان و خواهر و برادرها، همچنین سن، جنسیت، وضعیت تأهل، وضعیت سلامتی و ترتیبات شغلی آنها نیز به‌عنوان عوامل مهم همبستگی ساختاری در نظر گرفته می‌شوند (بنگتسون ۲۰۰۱).

چارچوب نظری پژوهش

یکی از رویکردهای مهم در جامعه‌شناسی شهری، توجه به فضا به‌عنوان یک سازه اجتماعی است. در این زمینه، هنری لوفور ([Lefebvre, 1991](#)) با طرح مفهوم «تولید اجتماعی فضا» نشان می‌دهد که فضا تنها بستر فیزیکی برای سکونت و رفت‌وآمد نیست، بلکه بازتابی از مناسبات اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی جامعه است. به تعبیر او، فضا نتیجه برهم‌کنش میان سه سطح فیزیکی، ذهنی و زیسته است. فضای شهری و از جمله فضاهای آپارتمانی، تنها با مصالح و نقشه‌های ساختمانی تعریف نمی‌شوند، بلکه در تجربه روزمره ساکنان، از طریق روابط انسانی، هنجارهای اجتماعی و الگوهای مصرف بازتولید می‌شوند.

در چنین بستری، زندگی در آپارتمان‌ها، نوعی تحول در تجربه زیستی فضای شهری به شمار می‌رود؛ تحولی که با کاهش فضاهای مشترک، محدود شدن ارتباط چهره‌به‌چهره و گسترش زندگی در محیط‌های محصور و خصوصی شده، شکل جدیدی از روابط اجتماعی را تولید می‌کند. این الگو، اگرچه ممکن است کارایی‌های اقتصادی یا امنیتی داشته باشد، اما درعین‌حال، سرمایه اجتماعی را فرسوده می‌سازد. پاتنام ([Putnam, 2000](#)) در تحلیل خود از سرمایه اجتماعی، به نقش ارتباطات غیررسمی، اعتماد و مشارکت در تقویت انسجام اجتماعی اشاره می‌کند و بر این باور است که هرچه فرصت‌های کنش اجتماعی و ارتباط خودجوش کمتر شود، شبکه‌های اجتماعی نیز سست‌تر می‌شوند. آپارتمان‌نشینی، به‌ویژه در شهرهای بزرگ، دقیقاً چنین پدیده‌ای را بازنمایی می‌کند؛ یعنی ساختاری کالبدی که از شکل‌گیری روابط اجتماعی پایدار و مشارکت‌محور جلوگیری می‌کند.

از سوی دیگر، دیدگاه‌های نظری مانوئل کاستلز (۲۰۱۱) درخصوص «جامعه شبکه‌ای» و «فضای جریان‌ها» نیز به ما کمک می‌کنند تا فضای شهری را نه فقط در بُعد کالبدی، بلکه در سطح ارتباطات انسانی تحلیل کنیم. او معتقد است که در عصر مدرن، فضاهای شهری به‌شدت تحت تأثیر فناوری، رسانه و الگوهای ارتباطی غیرحضور قرار گرفته‌اند و در نتیجه، شکل‌های سنتی زندگی شهری و روابط اجتماعی چهره‌به‌چهره تضعیف شده‌اند. در چنین شرایطی، فضاهایی مانند آپارتمان‌ها نه تنها تعامل را محدود می‌کنند، بلکه با تعمیق فردگرایی و کاهش تعلق اجتماعی، هویت‌های جمعی را نیز در معرض تهدید قرار می‌دهند.

جالب آن‌که حتی در برخی پژوهش‌های جدیدتر درباره زندگی اشتراکی در بافت‌های شهری اسکاندیناوی، مفهومی به نام «فردگرایی درون‌جمعی» مطرح شده است؛ پدیده‌ای که طی آن، افراد در عین نیاز به هم‌زیستی در یک بستر مشترک، هم‌زمان به دنبال حفظ استقلال، حریم خصوصی و توانایی خروج از ارتباط هستند ([Törnqvist, 2019](#)). این مفهوم، اگرچه در ابتدا متناقض به نظر می‌رسد، اما در واقع بازتابی از سازگاری میان میل به تعلق و فردگرایی در بافت شهری مدرن است؛ امری که در فضاهای آپارتمانی نیز به‌گونه‌ای دیگر ظهور می‌یابد. با اتکا به این بنیان‌های نظری، می‌توان گفت که

سبک زندگی آپارتمانی در شهرهایی با بافت فرهنگی خاص، از جمله کرمانشاه، نه تنها تجربه فضایی زیست‌شده را دگرگون می‌سازد، بلکه با تأثیرگذاری بر میزان تعامل اجتماعی، حس تعلق مکانی و نوع ارتباطات بین‌نسلی، زمینه‌ساز تحول در هویت اجتماعی و فرهنگی ساکنان می‌شود. به عبارتی، این پژوهش با تأکید بر نقش ساختار فضایی در روابط اجتماعی و هویتی، فرضیه‌هایی را مطرح می‌کند که ریشه در همین رویکردهای نظری دارند. فرضیه‌هایی نظیر کاهش انسجام اجتماعی، تضعیف روابط بین نسلی و تغییر در ادراک از هویت فرهنگی در میان ساکنان آپارتمان‌ها، مستقیماً از این مبانی نظری استخراج شده‌اند. بر اساس دیدگاه لوفور، ساختار کالبدی آپارتمان، نه تنها بر استفاده از فضا، بلکه بر روابط اجتماعی تأثیرگذار است. این دیدگاه، ما را به فرضیه‌هایی درباره تضعیف تعاملات همسایگی و کاهش حس تعلق مکانی هدایت می‌کند. نظریه پاتنام در مورد فرسایش سرمایه اجتماعی، مبنایی نظری برای فرضیه‌های مربوط به کاهش مشارکت اجتماعی، اعتماد بین‌فردی و کیفیت روابط بین‌نسلی فراهم می‌کند. کاستلز با تمرکز بر گسست‌های اجتماعی در شهر شبکه‌ای، امکان طرح فرضیه‌هایی در خصوص تقویت فردگرایی و تضعیف هویت جمعی در زندگی آپارتمانی را می‌دهد. در نهایت، نظریه فردگرایی درون جمعی به ما کمک می‌کند تا کیفیت روابط انسانی در فضای آپارتمانی را نه فقط به صورت کاهش، بلکه در قالب الگوهای جدیدی از ترکیب استقلال و ارتباط اجتماعی تحلیل کنیم؛ بنابراین فرضیه‌های این مطالعه شامل موارد زیر هستند:

- زندگی آپارتمان‌نشینی با کاهش سطح سرمایه اجتماعی در میان ساکنان همراه است.
- زندگی آپارتمان‌نشینی با کاهش سطح سرمایه فرهنگی در میان ساکنان همراه است.
- زندگی آپارتمان‌نشینی با تضعیف روابط بین‌نسلی در درون خانواده همراه است.

پیشینه‌های تجربی

محمدی و همکاران ([Mohammadi et al, 2018](#)) به بررسی عوامل مؤثر بر تعاملات اجتماعی شهروندان آپارتمان‌نشین شهر شیراز پرداختند. نتایج مدل معادله ساختاری نشان داد که اعتماد اجتماعی، امنیت اجتماعی، امکانات مذهبی، امکانات رفاهی، رضایت از زندگی آپارتمان‌نشینی، حمایت اجتماعی و سبک زندگی تأثیر مثبت و معناداری بر تعاملات اجتماعی شهروندان آپارتمان‌نشین شهر شیراز دارند. همچنین، شبکه‌های اجتماعی تأثیر منفی و معناداری بر تعاملات اجتماعی این شهروندان دارند. محمدناصر و تقوی ([Mohammadnaser & Taghavi, 2017](#)) در مطالعه‌ای به بررسی آپارتمان‌-نشینی در شهرهای ایرانی-اسلامی و مشکلات اجتماعی و فرهنگی ناشی از آن پرداختند. نتایج این تحقیق نشان می‌دهد که این نوع سکونت با فرهنگ و نگرش جامعه ایرانی-اسلامی سازگاری ندارد و محیط‌های آپارتمانی به فضایی پرتنش تبدیل شده است. با این حال، آنچه نیازمند توجه ویژه است،

آموزش روش‌های ایجاد تعادل مناسب بین فرهنگ سنتی و فرهنگ آپارتمان‌نشینی است که باید همزمان با پیشرفت‌های فنی در این نوع ساختمان‌ها مورد توجه قرار گیرد.

در مطالعه‌ای که توسط لو (Lau, 2024) در هنگ‌کنگ انجام شد، تأثیر زندگی در برج‌های مسکونی بلندمرتبه بر تعاملات بین‌نسلی مورد بررسی قرار گرفت. این تحقیق کیفی با استفاده از مصاحبه‌های عمیق با ۲۳ جوان و ۲۶ سالمند ساکن در این برج‌ها انجام شد. نتایج نشان داد که تعاملات بین‌نسلی در این محیط‌ها به‌ندرت اتفاق می‌افتد که بخشی از آن به تفاوت‌های نسلی در استفاده از فضاهای عمومی و بخشی دیگر به عوامل اجتماعی-فرهنگی مانند تمایل نسل جوان به ارتباطات دیجیتال و عدم تمایل به گفتگوهای کوتاه در فضاهای عمومی بازمی‌گردد. این یافته‌ها بر لزوم طراحی مداخلاتی با حساسیت فرهنگی تأکید دارند که بتوانند تعاملات بین‌نسلی معنادار را در محله‌های بلندمرتبه شهری تقویت کنند، درحالی‌که حریم خصوصی ساکنان نیز حفظ شود.

در مطالعه‌ای که توسط نگوین و همکاران (Nguyen et al, 2024) در ویتنام انجام شد، تأثیر شبکه‌های اجتماعی محله، انسجام اجتماعی و دلبستگی مکانی بر احساس تنهایی ساکنان برج‌های مسکونی مورد بررسی قرار گرفت. این پژوهش از چهار مجتمع آپارتمانی بلندمرتبه در شهر هانوی انجام شد. نتایج نشان داد که تعداد همسایگان در شبکه اجتماعی افراد باعث تقویت انسجام اجتماعی شده و این امر به‌نوبه خود دلبستگی به محله را افزایش داده و احساس تنهایی را کاهش می‌دهد. با این حال، بهبود این اثرات اجتماعی به بسترهای شهری، ویژگی‌های سایت و ظرفیت فضاهای همگانی درون و اطراف ساختمان‌ها وابسته است. این مطالعه اهمیت طراحی فضاهای عمومی و زمینه‌مندی فرهنگی-شهری را در ارتقاء کیفیت زندگی در آپارتمان‌های بلندمرتبه نشان می‌دهد.

وونگ‌لاکا و هان (Wonglangka & Han, 2024) به بررسی پیوند میان فضاهای شهری و هویت فرهنگی در شهر کهن چیانگ‌مای تایلند می‌پردازند. یافته‌های آن‌ها نشان می‌دهد که عناصر طبیعی مانند درختان مقدس (از جمله درخت بودی و درخت یانگ) نقش مهمی در حفظ تداوم فرهنگی، پشتیبانی از آیین‌های سنتی و تقویت پیوندهای اجتماعی میان نسل‌ها دارند. از طریق مصاحبه با راهبان، نگهبانان معابد و ساکنان قدیمی، مشخص شده که این فضاهای سبز نه تنها بعد زیباشناختی و زیست‌محیطی دارند، بلکه در ایجاد احساس تعلق اجتماعی و تقویت ارتباط نسل‌های مختلف با سنت‌های محلی تأثیرگذارند. این مطالعه تأکید می‌کند که در فرآیند شهرنشینی، در صورت حذف یا کمرنگ شدن فضاهای فرهنگی و طبیعی مشترک، ممکن است پیوندهای فرهنگی و اجتماعی میان نسل‌ها تضعیف شود.

مطالعات پیشین به‌طور عمده بر تعاملات اجتماعی ساکنان آپارتمان‌ها (مانند محمدی و همکاران، ۱۳۹۷)، ناسازگاری فرهنگی آپارتمان‌نشینی با بسترهای ایرانی-اسلامی (محمدناصر و تقوی، ۱۳۹۶)، کاهش تعاملات بین‌نسلی در برج‌های مسکونی (لو، ۲۰۲۴)، نقش فضاهای عمومی و شبکه‌های

اجتماعی در احساس تعلق و کاهش تنهایی (نگوین و همکاران، ۲۰۲۴) و پیوند میان فضاهای سبز شهری و هویت فرهنگی و نسل‌ها (وونگالاکا و هان، ۲۰۲۴) تمرکز داشته‌اند. برخلاف مطالعات قبلی که هر کدام به‌طور جداگانه به تعاملات اجتماعی، هویت فرهنگی یا روابط بین‌نسلی پرداخته‌اند، پژوهش حاضر با رویکردی تلفیقی، به بررسی هم‌زمان تأثیر آپارتمان‌نشینی بر هویت‌های اجتماعی و فرهنگی و نیز کیفیت روابط بین‌نسلی می‌پردازد. این تلفیق چندبعدی از موضوع، امکان تحلیل عمیق‌تری از تأثیرات سبک زندگی آپارتمانی بر ساختارهای هویتی و نسلی جامعه شهری فراهم می‌آورد که تاکنون کمتر مورد توجه قرار گرفته است. مطالعات پیشین عمدتاً به بررسی جداگانه‌ی تأثیر آپارتمان‌نشینی بر تعاملات اجتماعی، هویت فرهنگی یا روابط بین‌نسلی پرداخته‌اند، ولی در ایران تاکنون پژوهشی که به‌طور هم‌زمان و تلفیقی، تأثیر آپارتمان‌نشینی را بر هویت‌های اجتماعی و فرهنگی و کیفیت روابط بین‌نسلی بررسی کند، انجام نشده است. نوآوری اصلی این تحقیق در بررسی جامع و چندبعدی این موضوع در بستر جامعه شهری ایران است که ضمن توجه به ویژگی‌های فرهنگی-اجتماعی خاص کشور، به تحلیل عمیق‌تری از چگونگی تأثیر سبک زندگی آپارتمانی بر ساختارهای هویتی و روابط میان نسل‌ها می‌پردازد. این رویکرد می‌تواند به پرکردن خلأ مطالعاتی موجود در زمینه آپارتمان‌نشینی در ایران کمک کند و راهکارهای مناسب‌تری برای ارتقاء کیفیت زندگی شهری ارائه دهد.

۳- روش‌شناسی پژوهش

این پژوهش از نظر هدف، کاربردی و از نظر روش اجرا، پیمایشی از نوع همبستگی است. مطالعه به‌صورت مقطعی و با رویکرد کمی انجام شده است. جامعه آماری این مطالعه شامل تمامی ساکنان آپارتمان‌های مسکونی کلان‌شهر کرمانشاه بود. به منظور تضمین نمایندگی نمونه از تنوع سنی، فرهنگی و اجتماعی ساکنان در مناطق مختلف شهری، از روش نمونه‌گیری خوشه‌ای استفاده شد. در این روش، ابتدا شهر به پنج محله اصلی تقسیم شد و سپس به‌صورت تصادفی ۱۰ آپارتمان در هر محله انتخاب گردید. از هر آپارتمان، تعداد مشخصی از ساکنان به‌طور تصادفی برای تکمیل پرسشنامه دعوت شدند. حجم نمونه بر اساس فرمول‌های نمونه‌گیری با سطح اطمینان ۹۵٪ و خطای نمونه‌گیری ۵٪، برابر با ۳۸۴ نفر تعیین شد. جدول ۱ تعداد نمونه‌های هر خوشه را نشان می‌دهد. این روش به منظور افزایش نمایندگی و قابلیت تعمیم نتایج انجام شد.

جدول ۱: تعداد نمونه‌های هر خوشه

Table 1: Number of samples in each cluster

محله (خوشه)	تعداد آپارتمان‌ها	تعداد پاسخ‌دهنده‌ها
مسکن و آبادانی	۱۰	۷۵

فرهنگیان فاز ۲	۱۰	۷۰
دولت‌آباد	۱۰	۹۲
سجادیه	۱۰	۷۲
نوبهار	۱۰	۷۵
مجموع	۵۰	۳۸۴

در این مطالعه زندگی آپارتمان‌نشینی متغیر مستقل و هویت‌های اجتماعی و فرهنگی و کیفیت روابط بین نسلی متغیرهای وابسته بودند. برای بررسی زندگی آپارتمان‌نشینی از پرسش‌نامه‌ی محقق ساخته زندگی آپارتمان‌نشینی استفاده شد که شامل ۴ بخش اصلی و مجموعاً ۱۴ سؤال بود که به بررسی جنبه‌های مختلف زندگی در آپارتمان‌ها پرداخته است. این پرسش‌نامه به‌ویژه برای مطالعه کیفیت زندگی، روابط اجتماعی، احساس امنیت و رضایت از زندگی آپارتمان‌نشینی طراحی شده بود. برای هر سؤال، از یک مقیاس پنج‌درجه‌ای لیکرت استفاده شد. مجموع امتیازات به‌دست‌آمده از پاسخ‌ها برای هر بخش محاسبه می‌شود. برای هر بخش از پرسش‌نامه، مجموع امتیازها نشان‌دهنده میزان رضایت و تجربه پاسخ‌دهنده از آن جنبه از زندگی آپارتمان‌نشینی بود. برای بررسی روایی علاوه بر روایی صوری توسط سه نفر از اساتید جامعه‌شناسی، تحلیل عامل تأییدی نیز انجام شد و نتایج نشان داد که تمامی گویه‌ها برای این متغیر مناسب بودند، زیرا ضرایب بزرگتر از ۰/۵۰ بود. نتایج همچنین نشان داد که میزان پایایی نیز ۰/۷۴ بود که نشان دهنده آن بود که پرسش‌نامه از پایایی مناسبی برخوردار است.

برای بررسی هویت اجتماعی از پرسشنامه بتاچرجی و سین ([Betachargi & Singh, 2003](#)) استفاده شد. این مقیاس دارای ۷ سؤال پنج گزینه‌ای است که طریقه نمره‌گذاری این پرسشنامه بر اساس طیف لیکرت پنج‌درجه‌ای است که گزینه‌های آن از کاملاً مخالفم=۱ تا کاملاً موافقم=۵ رتبه‌بندی شده است به‌طوری‌که نمره ۱ نشان‌دهنده کمترین میزان هویت و نمره ۵ نشان‌دهنده بیشترین میزان هویت است. روایی آن توسط محققین مناسب و پایایی آن ۰/۷۲ گزارش شده است.

برای بررسی هویت فرهنگی از پرسشنامه طاهری ([Taheri, 2013](#)) استفاده شد که دارای ۳۰ سؤال بوده و توسط معصومه طاهری ساخته شده است و روایی و پایایی آن تأیید شده است. برای طراحی پرسشنامه از مبانی نظری و تجربی در زمینه هویت فرهنگی بهره گرفته شد. پرسشنامه مذکور بر پایه طیف لیکرت ۵ درجه‌ای لیکرت است. امتیازات بزرگتر نشان دهنده هویت فرهنگی بزرگتر است. روایی آن معتبر و پایایی آن بزرگتر از ۰/۷۰ گزارش شده است.

برای بررسی کیفیت روابط بین نسلی از پرسش‌نامه بای ([Bai, 2018](#)) استفاده شد. این پرسش‌نامه دارای ۱۳ سؤال با طیف لیکرت است که امتیازات بالاتر نشان دهنده کیفیت بهتر روابط است. نسخه فارسی آن توسط محققین مورد استفاده قرار گرفته است و روایی و پایایی آن مناسب گزارش شده است.

قبل از توزیع پرسش‌نامه‌ها، رضایت آگاهانه از تمامی مشارکت‌کنندگان گرفته شد و راجع به حفظ حریم خصوصی و اطلاعات شخصی افراد و شفافیت در ارائه نتایج و استفاده از منابع اطلاع داده شد. داده‌های کمی جمع‌آوری شده از طریق پرسش‌نامه‌ها با استفاده از نرم‌افزار SPSS تحلیل شدند. برای بررسی روابط میان متغیرها از آزمون همبستگی پیرسون و مدل معادله ساختاری استفاده شد.

۴- یافته‌ها

در این مطالعه، داده‌های جمع‌آوری شده از ۳۸۴ نفر از ساکنان آپارتمان‌های شهر کرمانشاه برای بررسی ویژگی‌های جمعیت‌شناختی و وضعیت اولیه متغیرهای مورد مطالعه تحلیل شد. میانگین سنی افراد در این مطالعه ۳۵ سال با دامنه سنی بین ۲۰ تا ۶۵ سال بود. از بین افراد مورد مطالعه ۲۱۵ نفر زن (۵۶/۰۰ درصد) و ۱۶۹ نفر مرد (۴۴/۰۰ درصد) بودند. از لحاظ سطح تحصیلات، ۳۲ درصد از افراد دارای مدرک دیپلم یا پایین‌تر، ۴۸ درصد دارای مدرک کارشناسی و ۲۰ درصد دارای تحصیلات کارشناسی ارشد یا بالاتر بودند. از بین افراد ۶۵ درصد از پاسخ‌دهندگان متأهل و ۳۵ درصد مجرد بودند. میانگین مدت سکونت افراد در آپارتمان‌های فعلی ۷ سال بود و مدت زمان سکونت افراد بین ۱ تا ۲۵ سال متغیر بود که نشان‌دهنده تنوع زیاد در تجربه‌ی زندگی آپارتمان‌نشینی در بین ساکنان بود. در نتایج توصیفی این مطالعه، میانگین نمره زندگی آپارتمان‌نشینی ۳/۲۰ از ۵ با انحراف معیار ۰/۸۵ است که نشان‌دهنده رضایت نسبی ساکنان از زندگی آپارتمانی است. هویت اجتماعی با میانگین ۳/۱۰ و انحراف معیار ۰/۷۲ بالاترین نمره را دارد که بیانگر حس تعلق و همبستگی متوسط میان ساکنان است. هویت فرهنگی نیز میانگین نمره ۳/۴۵ و انحراف معیار ۰/۸۵ دارد که نشان می‌دهد ساکنان به فرهنگ ایرانی-اسلامی خود تا حدودی پایبند هستند. در مقابل، کیفیت روابط بین نسلی با میانگین ۳/۵۰ و انحراف معیار ۰/۸۲، پایین‌ترین نمره را کسب کرده است که به‌طور نسبی بیانگر چالش‌هایی در این نوع ارتباطات در محیط آپارتمانی است.

برای بررسی نرمال بودن توزیع داده‌های جمع‌آوری شده، از آزمون کولموگروف-اسمیرنوف استفاده شد. نتایج این آزمون‌ها نشان داد که متغیرها، توزیع نرمال داشتند. نتایج تحلیل همبستگی پیرسون نشان داد که میزان زندگی در آپارتمان با نمرات هویت اجتماعی و کیفیت روابط بین نسلی رابطه منفی و معنی‌داری دارد ($p < 0.05$)، به این معنا که افزایش میزان زندگی در آپارتمان با کاهش سطوح هویت اجتماعی و کیفیت روابط بین نسلی همراه است. همچنین، هویت اجتماعی با هویت فرهنگی و کیفیت روابط بین نسلی رابطه مثبت و معنی‌دار داشت ($p < 0.01$). هرچند بین هویت فرهنگی و میزان زندگی در آپارتمان، رابطه معنی‌داری مشاهده نشد.

جدول ۱ بررسی روابط بین متغیرها

Table 1: Examining the relationships between variables

متغیرها	آپارتمان‌نشینی	هویت اجتماعی	هویت فرهنگی	کیفیت روابط
آپارتمان‌نشینی	-	-	-	-
هویت اجتماعی	-۰/۳۴۱	-	-	-
هویت فرهنگی	۰/۰۸۹	۰/۵۴۲*	-	-
کیفیت روابط	-۰/۴۱۶*	۰/۴۱۲*	۰/۴۹۹*	-

بالانویس‌های * به‌ترتیب ارتباط‌های معنی‌دار در سطح ۰/۰۱ و ۰/۰۰۱ را نشان می‌دهند.

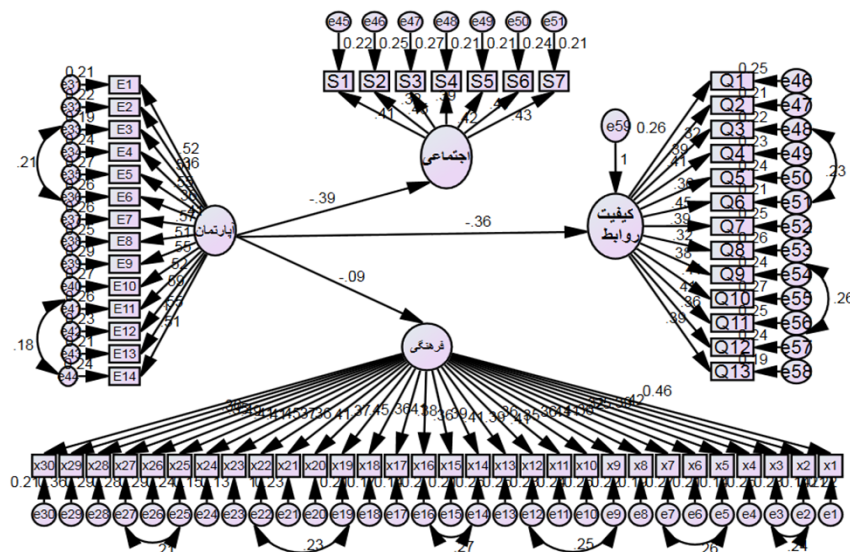
بر اساس شاخص‌های برازش، مدل معادلات ساختاری (SEM) به‌خوبی با داده‌های مشاهده شده برازش دارد. شاخص‌ها (AGFI، GFI، CFI، RMSEA، SRMR، TLI) همگی نشان‌دهنده برازش خوب مدل هستند؛ بنابراین، می‌توان نتیجه گرفت که مدل می‌تواند به‌طور مؤثر روابط بین آپارتمان‌نشینی بر هویت‌های اجتماعی و فرهنگی و کیفیت روابط بین نسلی را تبیین کند.

جدول ۲- شاخص‌های برازش مدل مورد مطالعه

Table 2: Fit indices of the studied model

شاخص‌ها	مقدار مطلوب	مقدار به‌دست‌آمده
معنی‌داری کای اسکوار	بزرگتر از ۰/۰۵	۰/۲۱
درجه آزادی	-	۱۷۵
GFI	بزرگتر از ۰/۹۰	۰/۹۳
AGFI	بزرگتر از ۰/۹۰	۰/۹۴
CFI	بزرگتر از ۰/۹۰	۰/۹۱
RMSEA	کمتر از ۰/۰۸	۰/۱۲
SRMR	کمتر از ۰/۰۸	۰/۰۶
TLI	بزرگتر از ۰/۹۰	۰/۸۷

شکل ۱ نتایج را برای مدل معادلات ساختاری نشان می‌دهد. نتایج نشان داد که آپارتمان‌نشینی به‌طور قابل توجهی بر هویت اجتماعی به‌صورت منفی تأثیر می‌گذارد (ضریب بتا = -۰/۳۹). آپارتمان‌نشینی اثر قابل توجهی بر هویت فرهنگی نداشت (ضریب بتا = -۰/۰۹). آپارتمان‌نشینی اثر قابل توجهی بر کیفیت روابط بین نسلی داشت و توانست بخش قابل توجهی از واریانس آن را به‌صورت منفی تبیین نماید (ضریب بتا = -۰/۳۶). در کل مدل معادلات ساختاری نشان می‌دهد که آپارتمان‌نشینی تأثیرات گسترده‌ای بر متغیرهای هویت اجتماعی و کیفیت روابط بین نسلی دارد. این اثرات به‌صورت منفی و قابل توجه است (جدول ۳).

شکل ۱- مدل معادلات ساختاری استاندارد بر اساس روابط بین متغیرها

Figure 1- Standard structural equation model based on the relationship between variables

جدول ۳: نتایج ضرایب مسیر، مقادیر بتا و آزمون تی برای بررسی معناداری مدل تحلیل مسیر

Table 3: Results of path coefficients, beta values, and t-test to examine the significance of the path analysis model

فرضیه‌ها	ضرایب استاندارد	خطای معیار	آماره T	مقدار احتمال	تأیید/رد فرضیه
۱-زندگی آپارتمان‌نشینی با کاهش سطح سرمایه اجتماعی در میان ساکنان همراه است.	-۰/۳۹	۰/۰۲	۴/۴۰	۰/۰۰۰۱	تأیید فرضیه
۲-زندگی آپارتمان‌نشینی با کاهش سطح سرمایه فرهنگی در میان ساکنان همراه است.	-۰/۰۹	۰/۱۰	۱/۴۸	۰/۱۸۲	رد فرضیه
۳-زندگی آپارتمان‌نشینی با تضعیف روابط بین‌نسلی در درون خانواده همراه است.	-۰/۳۶	۰/۲۵	۴/۱۲	۰/۰۰۱	تأیید فرضیه

۵- بحث و نتیجه‌گیری

نتایج این مطالعه نشان داد که آپارتمان‌نشینی اثرات منفی و معناداری بر هویت اجتماعی ساکنان دارد. از منظر جامعه‌شناسی شهری، این یافته بیانگر آن است که شکل‌گیری هویت اجتماعی که بر پایه تعاملات روزمره، تعلق مکانی و تجربه زیسته در فضای شهری است، در بافت‌های آپارتمانی با چالش‌هایی اساسی مواجه است. آپارتمان‌ها به دلیل ماهیت کالبدی خود یعنی تمرکز عمودی، مرزهای فیزیکی محصور و محدودیت فضاهای اشتراکی تعاملات چهره‌به‌چهره و شکل‌گیری فضای اجتماعی

مشترک را به حداقل می‌رسانند. این پدیده در ادبیات جامعه‌شناسی شهری با مفاهیمی چون «فردیت‌گرایی شهری»، «ناشناس‌ماندگی در کلان‌شهرها» و «فروپاشی روابط همسایگی سنتی» تحلیل می‌شود. مطالعه محمدی و رفیعی ([Mohammadi & Rafi'i Balayan, 2021](#)) نیز با تأکید بر تعلق مکانی حداقلی در شهرک اندیشه، نشان می‌دهد که در زیست‌های آپارتمانی نوظهور، فقدان تاریخ‌مندی و حافظه جمعی محلی منجر به ضعف در احساس پیوستگی اجتماعی می‌شود. همچنین نتایج بابایی سیاهکلرود ([Babaei Siyahkhalrud, 2021](#)) و جهانگیری و همکاران ([Jahangiri et al, 2016](#)) نیز در تأیید این یافته‌ها، از بروز مسائلی چون بیگانگی، بی‌اعتمادی اجتماعی و کاهش مشارکت اجتماعی در زندگی آپارتمانی خبر داده‌اند. در این چارچوب، هویت اجتماعی نه فقط یک وضعیت روانی یا ذهنی، بلکه یک فرآیند پویا درون ساختارهای اجتماعی-فضایی شهر است. ساختارهای بلندمرتبه آپارتمانی با معماری جداکننده و ضعف در طراحی فضاهای مشارکتی، مانع از تشکیل شبکه‌های اجتماعی طبیعی و زیست اجتماعی فعال می‌شوند. این همان چیزی است که لو (۲۰۲۴) در مطالعه خود در هنگ‌کنگ نیز گزارش می‌کند: زندگی در برج‌های مسکونی باعث کاهش تماس‌های بین‌نسلی و همسایگی شده و به جدایی نسلی و ضعف روابط اجتماعی منجر شده است. از منظر لوفور و نظریه «تولید فضا»، می‌توان گفت که فضای آپارتمانی، به‌جای آن‌که محلی برای کنش‌های اجتماعی و تجربه جمعی باشد، به فضایی صرفاً مصرفی و انفعالی تبدیل شده است. این امر شکل‌گیری «هویت اجتماعی شهری» را با مانع روبه‌رو می‌کند. در مجموع، این یافته‌ها نشان می‌دهند که آپارتمان‌نشینی در غیاب مداخلات فرهنگی-اجتماعی و طراحی فضایی مناسب می‌تواند به تضعیف ساختارهای اجتماعی شهری، کاهش حس تعلق و شکل‌گیری احساس بیگانگی درون شهر بینجامد. برای مقابله با این روند، بازنگری در الگوی طراحی فضاهای مسکونی و ارتقاء ظرفیت‌های تعامل اجتماعی، از ضرورت‌های جامعه‌شناختی در مدیریت تحولات شهری است.

نتایج این مطالعه نشان داد که آپارتمان‌نشینی اثر معناداری بر هویت فرهنگی افراد ندارد. این یافته، اگرچه در تضاد با نتایج پژوهش‌هایی مانند محمدناصر و تقوی (۱۳۹۶) و ابراهیم‌زاده و سرگزی ([Ebrahimizadeh & Sargazi, 2010](#)) قرار دارد که گزارش کرده‌اند آپارتمان‌نشینی با فرهنگ ایرانی-اسلامی در تعارض است و اثرات مخرب فرهنگی دارد، اما می‌توان آن را از منظر جامعه‌شناسی شهری، به‌ویژه با تأکید بر پایداری و لایه‌مندی هویت فرهنگی، تحلیل کرد. در نگاه جامعه‌شناختی، هویت فرهنگی برخلاف هویت اجتماعی، ریشه در سازه‌هایی عمیق‌تر، پایدارتر و بین‌نسلی دارد. این هویت از طریق نهادهایی مانند خانواده، آموزش رسمی و غیررسمی، دین، زبان، رسانه‌ها و الگوهای تربیتی شکل می‌گیرد و در قالب «فرهنگ عینی» و «فرهنگ ذهنی» به نسل‌های بعدی منتقل می‌شود؛ بنابراین، تغییر در ساختار سکونت‌گاه، به‌تنهایی، نمی‌تواند موجب دگرگونی فوری یا عمیق در این نوع از هویت شود. مطالعات بین‌المللی مانند وونگالاکا و هان (۲۰۲۴) نیز بر این نکته تأکید دارند که هویت

فرهنگی در مواجهه با تحولات کالبدی شهر، تنها در صورتی دچار تضعیف می‌شود که پیوند آن با فضاهای فرهنگی-نمادین نیز گسسته شود. در پژوهش حاضر، عدم مشاهده تأثیر معنادار آپارتمان‌نشینی بر هویت فرهنگی می‌تواند ناشی از تداوم همان نهادهای اصلی فرهنگ‌ساز در بافت شهری باشد؛ به عبارت دیگر، افراد با وجود تغییر در فضای سکونت، همچنان در بستر خانواده، رسانه، دین و تعاملات آموزشی، ارزش‌های فرهنگی خود را بازتولید می‌کنند. همچنین می‌توان این یافته را با اتکا به دیدگاه بورديو درباره ساختارهای ذهنی و میدان‌های اجتماعی چنین تحلیل کرد که تغییر در میدان فیزیکی سکونت (مانند آپارتمان) الزاماً منجر به تغییر در «هابیتوس فرهنگی» افراد نمی‌شود، زیرا این هابیتوس در طول زمان و از طریق تجربه‌های اجتماعی تثبیت شده است. به طور خلاصه، درحالی که آپارتمان‌نشینی ممکن است بر کنش‌های اجتماعی روزمره، تعاملات محلی و پیوندهای اجتماعی تأثیر منفی بگذارد، اما هویت فرهنگی افراد به دلیل ریشه‌مندی و پایداری نهادهای سازنده آن، در برابر چنین تغییراتی مقاومت بیشتری نشان می‌دهد. این یافته به‌ویژه در زمینه ایرانی که هنوز نهاد خانواده و دین نقش کلیدی در ساختار فرهنگی ایفا می‌کنند، کاملاً قابل درک است.

نتایج این مطالعه نشان داد که زندگی آپارتمان‌نشینی اثرات منفی و معناداری بر کیفیت روابط بین‌نسلی دارد. این یافته نشان می‌دهد که فضای کالبدی و ساختار اجتماعی زندگی در آپارتمان‌ها، زمینه‌های تعامل مستمر میان نسل‌های مختلف خانواده را تضعیف می‌کند. به‌ویژه در جامعه ایران که ساختار خانواده گسترده و ارتباطات بین‌نسلی اهمیت زیادی دارد، چنین تأثیری می‌تواند از منظر جامعه‌شناختی معنادار باشد.

در تحلیل جامعه‌شناسی شهری، فضای مسکونی صرفاً یک مکان فیزیکی نیست، بلکه بستری برای تولید و بازتولید روابط اجتماعی است. زندگی در آپارتمان، به دلیل محدودیت‌های فضایی، ساختار عمودی ساختمان‌ها و پراکندگی واحدهای خانوادگی، بستر این روابط را تغییر می‌دهد. به‌ویژه در شرایطی که سبک زندگی آپارتمان‌نشینی با گرایش به فردگرایی، حریم‌گرایی و مصرف‌گرایی فضا همراه است، فرصت‌های گرهمایی خانوادگی، حمایت متقابل و انتقال ارزش‌ها و تجربه‌ها بین نسل‌ها کاهش می‌یابد. مطالعه لو (۲۰۲۴) در هنگ‌کنگ نیز یافته‌های مشابهی را تأیید می‌کند. او نشان داد که در برج‌های مسکونی بلندمرتبه، تعاملات بین‌نسلی در فضاهای عمومی تقریباً ناپدید شده‌اند؛ بخشی به دلیل فاصله نسلی در الگوهای ارتباطی (مثل تمایل نسل جوان به فناوری دیجیتال) و بخشی به دلیل طراحی نامناسب فضاها. این پژوهش، مانند مطالعه حاضر، تأکید می‌کند که ساختار فیزیکی محیط مسکونی می‌تواند به طور ناخودآگاه الگوهای رفتاری و ارتباطی خانواده‌ها را شکل دهد. همچنین یافته‌های نگوین و همکاران (Nguyen et al., 2024) از ویتنام نشان می‌دهد که هرچه انسجام اجتماعی و تعامل در فضاهای همگانی در برج‌های آپارتمانی کاهش یابد، احساس تنهایی افراد افزایش یافته و پیوندهای اجتماعی و خانوادگی نیز تضعیف می‌شود. این نتایج با یافته‌های حاضر همخوانی دارد و تأکید می‌کند

که کیفیت روابط بین‌نسلی نه‌فقط به عوامل خانوادگی، بلکه به زمینه‌مندی فضایی و اجتماعی محل سکونت وابسته است. از دیدگاه نظری نیز، این نتایج را می‌توان در چارچوب نظریه‌های شبکه اجتماعی و تحلیل فضایی روابط بررسی کرد. کاهش تماس چهره‌به‌چهره، نبود فضاهای مشترک مانند حیاط یا اتاق‌های پذیرایی بزرگ و گسست از ساختار سنتی خانواده، همگی عواملی هستند که در محیط آپارتمان‌نشینی مدرن، منجر به فرسایش روابط بین‌نسلی می‌شوند. به‌طور خلاصه، این یافته حاکی از آن است که آپارتمان‌نشینی نه‌فقط نوعی تحول کالبدی در سکونت‌گاه‌ها، بلکه تغییری در منطق تعاملات اجتماعی نیز به همراه دارد که می‌تواند پیوندهای بین‌نسلی را که همواره یکی از پایه‌های انسجام خانواده ایرانی بوده است، تضعیف کند. در نتیجه، ضرورت بازاندیشی در طراحی فضاهای زندگی شهری برای تقویت ارتباطات خانوادگی به‌شدت احساس می‌شود.

این مطالعه با محدودیت‌هایی همراه است. محدودیت‌های نمونه‌گیری و تمرکز بر یک جامعه خاص ممکن است تعمیم‌پذیری یافته‌ها را به سایر جوامع و فرهنگ‌ها کاهش دهد. از طرفی، روش‌های اندازه‌گیری نیز ممکن است به‌طور کامل نتوانند پیچیدگی‌های مفاهیم هویت اجتماعی و فرهنگی یا کیفیت روابط بین‌نسلی را به‌دقت منعکس کنند.

نتایج این مطالعه نشان می‌دهد که آپارتمان‌نشینی، به‌عنوان یکی از جلوه‌های زیست شهری مدرن، تأثیر منفی و معناداری بر هویت اجتماعی و کیفیت روابط بین‌نسلی ساکنان دارد، درحالی‌که هویت فرهنگی افراد کمتر تحت تأثیر قرار گرفته است. این نتایج از منظر جامعه‌شناسی شهری، نشانگر آن است که ساختارهای کالبدی و فضایی نوین که در قالب آپارتمان‌ها بازنمایی می‌شوند به‌تدریج الگوهای کنش متقابل اجتماعی را دگرگون کرده و به تضعیف سرمایه اجتماعی در مقیاس محله و خانواده منجر می‌شوند. زندگی آپارتمانی به‌واسطه محدود کردن فضاهای عمومی، حذف ساختارهای سنتی مانند حیاط مشترک و تأکید بر حریم‌گرایی فردی، به کاهش تعاملات اجتماعی، گسست پیوندهای بین‌نسلی و افزایش فردگرایی منجر شده است. در این چارچوب، می‌توان گفت آپارتمان‌نشینی صرفاً یک تحول در شکل سکونت نیست، بلکه بخشی از تحول در نظم اجتماعی و فضایی شهر است که پیامدهای اجتماعی گسترده‌ای دارد. از سوی دیگر، ثبات نسبی هویت فرهنگی در برابر این تغییرات، نشان‌دهنده عمق و ریشه‌داری مؤلفه‌های فرهنگی در لایه‌های اجتماعی و خانوادگی است؛ باین‌حال، در بلندمدت، در صورت تداوم تضعیف پیوندهای اجتماعی و بین‌نسلی، ممکن است همین هویت فرهنگی نیز دچار فرسایش شود. یافته‌های این پژوهش ضرورت بازاندیشی در سیاست‌گذاری شهری را گوشزد می‌کند؛ به‌ویژه در زمینه طراحی فضاهای زیست شهری که باید با رویکرد تقویت کنش‌های اجتماعی، احیای فضاهای عمومی و بازتولید سرمایه اجتماعی همراه باشد. ایجاد فضاهای گردهمایی محلی، اتاق‌های چندمنظوره مشترک، فضاهای سبز نیمه‌خصوصی و مسیرهای پیاده‌روی میان‌نسلی در طراحی مجتمع‌های مسکونی، می‌تواند بستری برای تقویت انسجام اجتماعی و روابط خانوادگی فراهم سازد. در نهایت، پیشنهاد می‌شود

که مطالعات آتی با بهره‌گیری از رویکردهای تلفیقی جامعه‌شناسی شهری، روان‌شناسی محیطی و مطالعات فرهنگی، ابعاد پنهان‌تر اثرات زندگی آپارتمانی بر هویت و روابط اجتماعی را کاوش کرده و سازوکارهای مداخله‌گرانه برای مدیریت تبعات اجتماعی سکونت در فضاها را تدوین نمایند.

۶- تشکر و سپاسگزاری

نویسندگان مقاله، مراتب سپاس و تشکر خود را از همه افرادی که در نگارش و تهیه این پژوهش، یاری کردند، دارند.

۷- تعارض منافع

هیچگونه تعارض منافع توسط نویسندگان بیان نشده است.

References

- Al-Betawi, Y. N., Al Nassar, F. H., Al Husban, A. A., & Al Husban, S. (2020). Transformations in the built form as a reflection of social change: The case of apartment buildings in Amman. *Open House International*, 45(1/2), 143-171.
- Azimpour, G., & Danaeina, A. (2015). The role of environmental psychology in reducing problems of apartment living (Case study: Saidiyeh and Imam Reza Complexes in Hamedan, Iran). Paper presented at the First Specialized Conference on Architecture and Urban Planning of Iran, Shiraz. Retrieved from <https://civilica.com/doc/411231>. (In Persian).
- Babaei Siyahkhalrud, J. (2021). Examining the social, cultural, and psychological impacts of residential settlements. *Journal of Social Science Studies*, 7(1), 33-25. (In Persian).
- Bai, X. (2018). Development and validation of a multidimensional intergenerational relationship quality scale for aging Chinese parents (IRQS- AP). *The Gerontologist*, 58 (6), e338- e348.
- Barnett, M. A., Scaramella, L. V., Neppl, T. K., Ontai, L., & Conger, R. D. (2010). Intergenerational relationship quality, gender, and grandparent involvement. *Family Relations*, 59(1), 28-44.
- Bengtson, V. L. (2001). Beyond the nuclear family: The increasing importance of multigenerational bonds. *Journal of Marriage and the Family*, 63, 1-16.
- Betachargi, M., & Singh, D. M. (2003). Attitudes toward group- based inequality: Social dominance or social identity?. *Cultural Diversity and Ethnic Minority Psychology*, 9(4), 333
- Bozorgzadeh, A., & Alborzi, F. (2018). Investigating the role of social interactions in the architecture of cultural spaces. The Fifth National Conference of Architecture and Urban Planning of Iran: Transition of Works and Ideas, Qazvin. Retrieved from: <https://civilica.com/doc/904876> (In Persian).
- Castells, M. (2011). *The rise of the network society*. John wiley & sons.

- Cupach, W. R., & Imahori, T. T. (1993). Identity management theory: Communication competence in intercultural episodes and relationships. *Intercultural Communication Competence*, 112, 131.
- Ebniyamini, P. (2018). Public culture, cultural identity, cultural policy-making: Comparative perspectives. *Journal of Public Policy*, 4(1), 210-197. (In Persian).
- Ebrahimizadeh, E., & Sargazi, Z. (2010). Apartment living in Islamic cities and the cultural problems resulting from it (Case study: Zahedan city). The Fourth International Congress of Geographers of the Islamic World, Zahedan. Retrieved from: <https://civilica.com/doc/82894> (In Persian).
- Harwood, J. (2020). Social identity theory. *The International Encyclopedia of Media Psychology*, 1-7.
- Heydarzadeh, E., & Behzadfar, M. (2019). The effect of population density on urban quality of life indicators (Case study: District 3 of Tehran metropolis). *Urban Research and Planning*, 10(37), 12-1. (In Persian).
- Hogg, M. A. (2016). Social identity theory. In Springer International Publishing (pp. 3-17).
- Izharsyah, J. R., Ibrahim, J. T., Sukmana, O., & Hartanto, D. (2023). The Social Interaction Pattern in the Indonesian City of Medan's Deli Malay Coastal Community: English. *European Journal of Humanities and Social Sciences*, 3(1), 66-75.
- Jahangiri, J., Lehsazizadeh, A., & Mansourian, M. (2016). Investigating the social and cultural consequences of apartment living in Fars province: A case study of Shiraz city. *Journal of Iranian Social Studies*, 1(1), 66-21. (In Persian).
- Kim, Y. Y. (2008). Intercultural personhood: Globalization and a way of being. *International Journal of Intercultural Relations*, 32(4), 359-368.
- Lau, M. H. (2024). Fostering intergenerational interactions in high-rise residential neighbourhoods: towards culturally-informed interventions? *Housing Studies*, 39(10), 2606-2625.
- Lefebvre, H. (1991). *The Production of Space*. (D. Nicholson-Smith, Trans.). Oxford: Blackwell. (Original work published 1974)
- Mohammadi, F., Haghighatian, M., & Mohammadi, A. (2018). Factors affecting social interactions of apartment dwellers (Case study: Shiraz city). *Urban Research and Planning*, 9(35), 56-47. (In Persian).
- Mohammadi, M., & Rafi'i Balayan, M. (2021). Identifying the factors influencing the sense of place attachment of new city residents with an emphasis on spatial models and its evaluation in the New Andisheh city. *Welfare Planning and Social Development*, 12(1), 229-187. (In Persian).
- Mohammadnaser, A., & Taghavi, E. (2017). Apartment living in Iranian-Islamic cities and the social and cultural problems resulting from it; Case study: Mehr Housing in Borujerd. Retrieved from: <https://civilica.com/doc/681859> (In Persian).

- Mousazadeh, F., & Rostamzadeh Aghabagher, Y. (2022). Examining the cultural-social problems of apartment living. The Second International Conference on Architecture, Civil Engineering, Urbanism, Environment, and the Horizons of Islamic Art in the Second Step of the Revolution, Tabriz. Retrieved from: <https://civilica.com/doc/1612349> (In Persian).
- Nguyen, L. P., van den Berg, P. E., Kemperman, A. D., & Mohammadi, M. (2024). Social impacts of living in high-rise apartment buildings: The effects of buildings and neighborhoods. *Journal of Urban Affairs*, 1-22.
- Nguyen, L., van den Berg, P., Kemperman, A., & Mohammadi, M. (2020). Where do people interact in high-rise apartment buildings? Exploring the influence of personal and neighborhood characteristics. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 17(13), 4619.
- Nicholson-Smith, D. (1991). The production of space (p. 85). Oxford, UK: Blackwell Publishers Limited.
- Pillemer, K., & Lüscher, K. (Eds.). (2004). *Intergenerational ambivalences: New perspectives on parent-child relations in later life*. Oxford University Press.
- Putnam, R. D. (2000). *Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community*. New York: Simon & Schuster.
- Razm-Ahang, V., & Kashmiri, H. (2022). Assessment and analysis of the role of environmental-physical components on the mental health of residents in residential complexes. *Journal of Modern Architectural Research*, 3(1), 7–21 (In Persian).
- Shahbazin, S. (2023). Analyzing the impact of migration on population growth rate fluctuations (Case study: Kermanshah province). *Journal of Future Cities Outlook*, 4(4), 113-97. (In Persian).
- Soltanpour Eshtibani, A., Arabestani, M., & Sarukhani, B. (2021). Identifying and prioritizing cultural identity elements in the formation and sustainability of the identity of the Turkish ethnic group. *Sociology of Social Institutions*, 8(18), 113-89. (In Persian)
- Taheri, M. (2013). Cultural identity questionnaire (30- item Persian version). Iran. [In Persian].
- Tajfel, H. (1981). *Human groups and social categories: Studies in social psychology*. Europe: CUP Archive.
- Ting-Toomey, S. (2015). Identity negotiation theory. *The International Encyclopedia of Interpersonal Communication*.
- Ting-Toomey, S., & Chung, N. (2005). *Understanding intercultural communication*. Los Angeles: Roxbury.
- Törnqvist, M. (2019). Living alone together: Individualized collectivism in Swedish communal housing. *Sociology*, 53(5), 900-915.
- Wonglangka, W., & Han, F. (2024). Green Heritage and Lanna Urban Identity: A Study of Temples in Chiang Mai Old City. *Sustainability*, 16(15), 6574.
- Wood, J. T. (1982). Communication and relational culture: Bases for the study of human relationships. *Communication Quarterly*, 30(2), 75-84.

COPYRIGHTS

© 2023 by the authors. Licensee Sociological Urban Studies Journal. This article is an open access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) (<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

